

<<< מצוה להעביר הלאה אם ע"י אימייל ואם ע"י הדפסה, להגדיל תורה ולהאדירה.

מאור אהרן

פרשת דברים

הנה מתיבת במדבר הרי זה דברי תוכחות כדפרש"י וכנ"ל, והרי סיום דברי תוכחות אלו הרי זה בסוף מקרא ב', דאילו במקרא ג' כבר כתיב ויהי בארבעים שנה וגו', ובאמת יל"ה למה חזר הכתוב לומר ויהי בארבעים שנה וגו' אחר שכבר כתיב במקרא א' אלה הדברים, והו"ל הכי, אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש ככל אשר צוה ה' אתו אלהם, ולהתחיל הדברים שאמר ברמז ולהמשיך הדברים שאמר מפורט יותר, ולמה נכפלו הכתובים, ויל"ל דמה שהוכיח משה במדבר בערבה וגו' עד סוף מקרא ב', היה זה תוכחות שמשה אמר מעצמו ולא משום שנצטוה (ולכן ג"כ אמר ברמז), ומה שהוכיח (להלן מקרא ו') ה' אלקינו וגו', היה זה מפני שנצטוה כדכתיב במקרא ג' ככל אשר צוה אתו ה' אלהם, ולהכי נכפלו הכתובים. ועיין בזה בכלי יקר ד"ה ונראה.

א' ד'. אחרי הכתו את סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרות אדרעי. יש לדקדק דהו"ל אשר ישב ל' עבר ולא יושב ל' הוה שהרי כבר הרגום ואינם, ואולי אי"ז מתיחס למלכים אלא למקומות והיינו מקום האמרי שיושב במקום חשבון ולא שסיחון יושב כעת בחשבון וכן הבשן שיושב בעשתרות באדרעי ולא שעוג עצמו יושב בעשתרות באדרעי. ועמש"כ בזה חוקת כ"א ל"א.

יל"ה דהא אחרי שהכה משה את סיחון ואת עוג מלך הבשן נתרחשו עוד הרבה דברים, דמלחמת סיחון ועוג הם בסוף פ' חוקת, ואח"כ היה כל הענין עם בלעם בפ' בלק, והיה צ"ל גם, ואחר כל המעשה של בלק ובלעם וכיו"ב וכו', וא"כ למה כתיב רק אלה הדברים וגו' אחרי הכתו וגו' והרי היו עוד דברים, ויתכן דזהו מה דפרש"י הכא וז"ל אחרי הכתו אמר משה אם אני מוכיחם קודם

א' א'. אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב. פרש"י וז"ל במדבר שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו', בערבה בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב, מול סוף על מה שאמרו בים סוף בבואם לי"ס שאמרו המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעים מתוך הים כו', בין פארן ובין תפל אר"י כו' שתפלו על המן שהוא לבן ואמרו נפשנו קצה בלחם הקלקל ועל מה שעשו במדבר פארן ע"י המרגלים, וחצרת במחלוקתו של קרח ד"א כו', ודי זהב הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב הזהב שהיה להם שנאמר כו' עכ"ל.

יש להבין למה לא נאמר כסדר המקרים שהיו וכגון העגל שהיה קודם מחלוקתו של קרח וא"כ הו"ל קודם ודי זהב ואח"כ וחצרת, ועי' תרגום אונקלוס ותרגום יונתן ב"ע.

ומש"כ רש"י ודי זהב כו' בשביל "רוב" הזהב כו', י"ל הכונה להא דפרש"י (שה"ש א' י"א) דביזת הים שהי' של זהב הי' גדולה מביזת מצרים שהי' של כסף.

פרש"י וז"ל אלה הדברים לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל עכ"ל, יש מקשין שהרי מצינו עוד פעמים שמשה רבינו הוכיח בפירוש ומאי שנא מהכא שסתם מפני כבודן של ישראל ע"כ, ויל"ל דהכא שאני דכיון שהזכיר את כל המקומות שהכעיסוהו יחד בפעם אחת בלא הפסק בין מקום שהכעיסו למקום נוסף שהכעיסו, לכן אין זה כבודם של ישראל לפרטם יחד והזכירם יחד רק ברמז. וכן משמע לשון רש"י. וכעין זה כתבנו בר"פ שלח יעו"ש, והבן. שוב נמצא דכ"כ בשפ"ח אות ב' יעו"ש. ועיין בכלי יקר.

שהרי הציווי כאן הוא (לעיל מקרא ז') פנו וסעו לכם וגו', ולמה נכנס כאן באמצע הענין הזה דלא אוכל לבדי וגו'.

כתב הרמב"ן דכל פרשה זו עד סוף מקרא י"ח, הרי זה מה שהציע יתרו למשה בר"פ יתרו (וכ"כ הרמב"ן להלן מקרא י"ב, וכ"כ המלבי"ם פ' יתרו), וכ' הרמב"ן הטעם למה לא הזכיר משה כאן שזה הצעת יתרו, וז"ל, ולא הזכיר משה עצמו בכאן ולא אמר דבר בשם יתרו אשר אמר (פי' דבר בשם אומרו) ונראה בעיני שלא רצה להזכיר במעמד כל ישראל לענות, או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח ויתכן שהטעם מפני שנמלך בשכינה וע"פ הגבורה נעשה הענין ההוא, עכ"ל הרמב"ן.

והנה הטעם הא', צ"ב מהו לענות, ובס' טוב ירושלים על הרמב"ן הביא בשם כסף מזוקק דהגירסא היא בגלל עניונו פי' בגלל הענוה שלו, ופירש, שמצדו היה יכול לשפוט את ישראל בעצמו אלא ששמע בקול חותנו (ועוד כ' שם, ובפי' הטור הגירסא "לגנותם" כלומר שלא הבינו מעצמם את מה שאפילו נכרי הבין מיד, ויש להעיר דק"ק לומר כן על דור דעה) יעו"ש,

ולכאורה היינו, דמה שמשה רבינו שמע לעצת יתרו זה גופא מצד ענותנותו, כי בלא הענוה לא היה עושה עצת יתרו והיה ממשיך כמו שעשה עד עצת יתרו, אלא דא"כ קשיא טפי היכי קאמר משה הכא לא אוכל לבדי שאת אתכם, דמשמע שלפי האמת אינו יכול לשאת לבדו אותם, וע"ז קאמר הרמב"ן דמה שאמר הכא לא אוכל וגו' ה"ז מצד ענותנותו והיינו שאם יזכיר הכא שיתרו אמר לו ה"ז כמו שהוא מזכיר על עצמו שהוא עניו בזה שאומר שרק מצד יתרו עשה כן אבל באמת היה יכול לשאת לבדו, ולכן אמר הכא לא אוכל לבדי וגו' דנשמע שמה שעשה אז ה"ז משום שבאמת לא יכול לשאת לבדו, ואע"פ שאינו אמת.

אך פי' לכאורה זה צ"ב דכי בשביל עניונו לא אמר אמת ח"ו לומר שלא היה יכול לשאת לבדו והרי אליבא דאמת היה יכול לשאת לבדו וכנ"ל, וי"ל דמותר לומר שקר משום ענוה וכדפרש"י בב"מ (כ"ג ב') וז"ל, במסכת יש בידך מסכת פלוני סדורה בגירסא או לאו ואע"פ שסדורה היא לא יאמר לו לאו ומדת ענוה היא, עכ"ל.

ובדוחק היה אפשר לומר דכונת הרמב"ן הכי, דהא דכתיב לא אוכל לבדי שאת אתכם, היינו שבאמת לא היה יכול, ומה שלא היה יכול, היה זה מצד שהיו טרחנים אפיקורסים ורוגנים, וכדפרש"י להלן מקרא י"ב, אבל בלא שהיו

שיכנסו לקצת הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה הטיב לנו שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואח"כ הוכיחן עכ"ל, והיינו דאח"כ באמת נתרצשו עוד הרבה דברים גם לאחר מלחמת סיחון ועוג, ומה שכתוב רק אחרי הכתו את סיחון וגו' ואת עוג וגו' ותו לא, ה"ז מפני שהיה למשה ענין להוכיחן דוקא אחרי שכבר הפיל את סיחון ועוג, אלא דלא הספיק להוכיחם ממש אחרי שהפיל את סיחון ועוג (שהרי בתוכחות משה מזכיר משה גם את פעור, ופעור היה זה אחרי בלק ובלעם, ובלק ובלעם היה אחרי סיחון ועוג וכדפרש"י ר"פ בלק יעו"ש), ולכן א"א לומר דהוכיחן ממש אחרי שהפיל את סיחון ועוג בעוד מעשה של בלק ובלעם והבן). אבל היה ענין למשה שעכ"פ לא להוכיחן קודם שהפיל את סיחון ועוג, ולכן כתיב אחרי הכתו את סיחון וגו' ואת עוג וגו' ותו לא. ועיין ספורנו.

א' ו'. **ה' אלקינו דבר אלינו בחורב**
לאמר רב לכם שבת בהר הזה. קצת יש לדקדק מהו דבר אלינו ל' רבים דהו"ל דבר אלי ל' יחיד, ואולי משום שהתחיל ה' אלקינו וסיים רב לכם לכן אמר אלינו, ואולי משום ענותנותו כלל עצמו עם כלל ישראל, אך לדרך זו צ"ב למה דווקא הכא כלל עצמו.

א' ח'. **ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם.** יש לדקדק מהו ראה ל' יחיד, ולכאורה הו"ל ראו ל' רבים וכמו שכתוב לעיל (מקרא ו' ז') ה' אלקינו דבר אלינו וגו' פנו וסעו וגו' וכן כמו שכ' כאן באו ורשו וגו'. ועיין בעה"ט. ועיין אוה"ח הק'.

א' ט'. **ואמר אליכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם.** פירש"י וז"ל ואמר אליכם בעת ההיא לאמר מהו לאמר אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה כו' עכ"ל, וקרא ה"פ, ואמר אליכם בעת ההוא, שמצווי השי"ת איני יכול לבדי שאת אתכם, ואף אם הנני רוצה, וכמו שפרש"י להלן מקרא י"ב ד"ה איכה. ושוב נמצא כן בהדיא בשפתי חכמים אות י'.

קצת צ"ב דלכאורה היה צ"ל הכא מיד אחר מקרא ח', הא דכתיב להלן (מקרא י"ט) ונסע מחרב וגו',

טרחנים וכו' ודאי היה יכול לשפוט לבדו, והרי יתרו לא ידע שהיו טרחנים וכו' ואעפ"כ אמר למשה שיעשה כן, ולכן שפיר דלא הזכיר כאן משה את יתרו, רק התם ב' יתרו, כי מה ששמע שם בקול יתרו ה"ז משום ענותנותו, כיון דאליבא דאמת יתרו לא צדק בעצתו, כי מה שאמר יתרו היה אפילו אם הם לא היו טרחנים ורוגנים וכו', ואילו משה רבינו בלא מה שהיו טרחנים ורוגנים לא היה עושה כן, ונמצא דמה שכתוב בתורה שמושה שמע בקול יתרו ה"ז כאילו ששמע בקול יתרו, והיינו, דשמע לעצתו אבל לא מטעמא דיתרו אלא מטעם זה שהיו טרחנים ורוגנים, וזהו בגלל עניויותו, והיינו ששמע בקול יתרו מבלי להגיד לו שעושה כן מטעם אחר והוא לא צדק בדבריו.

[אלא דא"כ צ"ב הכי, דכיון שמושה רבינו שמע לעצת יתרו מפני עניויותו ובאמת מצדו לא הי' עושה כן (רק מצד שהיו טרחנים כו' הי' עושה כן ולא משום עצת יתרו) א"כ למה נענש על מה שאמר (להלן מקרא י"ז) והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו וכדפרש"י (הכא, ובפ' פנחס כ"ז ה'), והרי כך יתרו אמר לו כמב' בפ' יתרו (י"ח כ"ב) והיה כל הדבר הגדל יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך וגו', ולהלן מיניה (שם כ"ד) וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר, ולהלן מיניה (שם כ"ו) את הדבר הקשה יביאון אל משה וכל הדבר הקטן ישפטו הם, וכיון שכן, למה נענש על שאמר והדבר אשר יקשה מכם וגו' והרי עשה כן מצד ענותנותו לפי הצעת יתרו. וביותר קשה שהרי הדברים הקשים היו באים אליו גם קודם עצת יתרו שהרי עצת יתרו היא רק לענין דברים הקלים יותר שישפטו השרים החדשים וכמב' ברמב"ן הכא ובמקראות בפ' יתרו וכו"ל, ולמה נענש. וצ"ב.]

ושמא נמי לכן כתיב בפ' יתרו (י"ח כ"ז) וישלח משה את יתרו חתנו וגו', והיינו כי מצד עצמו לא רצה לעשות כעצת יתרו, ואולי אחר ששלח את יתרו החזיר הדבר לקדמותו שרק הוא שפט, אבל יש לדחות דסו"ס היה משה עושה כן מצד שהיו טרחנים וכו', וא"כ ודאי שלא החזיר הדבר לקדמותו, אלא השאיר כמו שכבר עשה שמינה שרים חדשים שישפטו גם הם.

ועדיין דברי הכסף מזוקק הנ"ל צ"ב דהא פרש"י (ד"ה ואמר) דזהו היה צווי ה', ולא מעצמו עשה כן וכ"ש שלא משום עצת יתרו עשה כן, ואולי רש"י והרמב"ן פליגי בזה ויל"ע. ועיין להלן פיסקה ד"ה ויותר.

ועוד צ"ב דאם האמור בפ' דידן זהו האמור בפ' יתרו וכתבאר, א"כ למה לא פרש"י בפ' יתרו עה"פ את הדבר הקשה יביאון אל משה וגו' שנענש ע"ז, ומאי שנא מהכא פ' דברים (להלן מקרא י"ז) דפרש"י כן, וי"ל דמקרא בפ' יתרו כתוב המציאות שהי' והיינו שהדברים הקשים הביאו למשה, אבל לא כתוב שמושה אמר להם, ולכן שם לא פרש"י שנענש ע"ז.

ואולי לכן פרש"י בפ' פנחס (כ"ז ה') ד"א ראויה היתה כו', והיינו משום דלפי' קמא שם דנענש משה קשה למה הוצרך ליענש ע"ז וכו"ל.

וטעם הב' שכתב הרמב"ן, או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח כו', היינו שאם יצטרך להזכיר את יתרו יצטרך לומר שהוא חותנו כי מנין להם לדעת מי הוא יתרו, ובפרט שהיו טרחנים כו' כדפרש"י להלן מקרא י"ב, ולכן לא הזכיר את יתרו שנתן העצה, והנה משמע שהדור שלפני ידעו מהאשה הכושית שלקח וזהו ע"י שנתעכבו ז' ימים עד שנתרפאה מרים הנביאה כמב' בפ' בהעלותך.

ועצם דברי הרמב"ן ה"פ, שלא יהיה לכבוד למשה רבינו שיזכיר לדור הזה אותו דור חדש שהם בני ובני בני דור המדבר שנתחייבו כליה, אות הדבר הזה שגירש את אשתו וכדפרש"י (בהעלותך י"ב א') וז"ל כי אשה כושית לקח ועתה גרשה עכ"ל, [מיהו אם זו כונת הרמב"ן, צ"ב כונתו במה שכתב ויתכן הטעם כו', דבשלמא אם זה טעם למה גרשה ניהא (ועדיין ק' מהו ויתכן הטעם כו' והרי זה באמת הטעם כמ"ש חז"ל שבת פ"א א' ובאדר"נ פ"ב יעו"ש, והו"ל הטעם כו' בלי ויתכן כו') אבל עתה שבא הרמב"ן ליתן טעם למה זה לא כבוד למשה רבינו, ק', דאדרבה איזה כבוד יש גדול מזה שנמלך בהקב"ה ועשה ע"פ הגבורה. ואולי כונת הרמב"ן, שמושה רבינו פחד שהדור הזה יערערו על דבר זה שגירש את אשתו, ושלא יקרה אשר קרה למרים, ואמרו חז"ל (סנהדרין ק"י א', ועי' שמי"ה"ל שער הזכירה פט"ז) המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר השכינה ויוכל להיות מזה רעה לדור כולו. ואף דאי"ז נכנס בל' הרמב"ן מ"מ יתכן לומר את עצם אפשרות [זו].

ויותר נראה דמש"כ הרמב"ן ויתכן שהטעם כו' היינו טעם שלישי למה לא הזכיר כאן משה את יתרו, והיינו משום שהיה ציווי ה' וזהו כדפרש"י בד"ה ואמר יעו"ש.

א' י"א. ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר

דבר לכם. פרש"י וז"ל יוסף עליכם ככם אלף פעמים מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' אמר להם זו משלי הוא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם עכ"ל, נמצא דמשה רבינו הקדים ברכתו לברכת הקב"ה, ושם י"ל דכיון דברכת הקב"ה כבר ה' ידועה להם וא"כ בזה משה לא חידש להם בזה עתה דבר לכן לא הקדים זאת הברכה רק מה שחידש להם עתה היינו ברכתו הקדים להם, ועוד י"ל דמשה רבינו כלל לא חשב לומר להם עתה את ברכת הקב"ה אלא את ברכתו לחוד, רק כיון שטענו עליו מה שטענו כדפרש"י, לכן חזר על ברכת השי"ת וכדפרש"י, ויתכן שטענו עליו מצד שהיו טרחנין אפיקורסים ורוגנים כדפרש"י להלן מקרא י"ב.

א' י"ב. איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם. פרש"י וז"ל איכה אשא לבדי אם אומר לקבל שכר לא אוכל, זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה עכ"ל, כלומר [שהקב"ה אמר למשה לעשות כן] מפני שהיו טרחנים אפיקורסים ורוגנים (כדפרש"י על טרחכם ומשאכם וריבכם), ויל"ה דהא לעיל (מקרא ט') כתיב ואמר אליכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם ופרש"י וז"ל [ואומר אליכם בעת ההיא לאמר מהו לאמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה], לא אוכל לבדי שאת אתכם אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל כו' אליו כך אמר להם ה' אלקיכם הרבה אתכם והגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים כו' עכ"ל, ומבואר דאין זה מפני טרחכם ומשאכם וריבכם אלא מפני שנתן העונש על הדיינים. ועיין לבוש האורה עה"פ ואמר אלכם וגו'.

א' י"ג. הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם. פרש"י וז"ל אנשים וכי תעלה על דעתך נשים מה ת"ל אנשים צדיקים עכ"ל, וכ"ה בתנחומא שלח ד' יעו"ש, יל"ה דהא להלן פרש"י וז"ל וידעים לשבטיכם שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מיהו ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידעים לשבטיכם עכ"ל, ולכאורה וידעים לשבטיכם זהו אנשים צדיקים כל' רש"י "ואם הגון הוא" והגון פי' שיהיה ריקן מעבירות כמש"כ

בשו"ע או"ח סי' נ"ג ס"ד יעו"ש (ואולי הגון זה צדיק יותר מסתם צדיק, והיינו, דבמחבר כ' שם עוד ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו ושיהיה עניו מרוצה לעם כו', ואם נימא דכל זה בכלל הגון א"כ ה"ז דרגה של צדיק יותר מסתם צדיק, דעלמא ויל"ע), ולמה צריך לומר גם אנשים וגם וידעים לשבטיכם, ואולי י"ל דאנשים צדיקים היינו כאלו שמשה רבינו מכירם ויודעם שהם צדיקים אבל וידעים לשבטיכם היינו כאלו שמשה רבינו לא הכירם בצדקותם, אבל יש לדחות זה, דלדברינו נמצא דזה ב' בני אדם, והרי קרא משמע דזה איש אחד שיש בו כל המעלות הללו, ולא שזה ב' בני אדם זה עם מעלה זו וזה עם מעלה זו, ולכן צ"ל דצדיק והגון ה"ז ב' מיני מעלות באדם אחד ולא חדא מילתא היא. אך אם כנים דברינו אלו א"כ צ"ב מדכתיב (ואתחנן ד' ח) ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגו' ופרש"י וז"ל חקים ומשפטים צדיקים הגונים ומקובלים עכ"ל, וחזינו, דצדיקים והגונים היינו הך. ועיין להלן פ' ואתחנן שם ובתרגום יונתן ב"ע פי' דצדיקים היינו ישרים ולפי"ז ניחא דישר והגון ב' מיני דברים הם, וא"כ שפיר אפ"ל דהם ב' בני אדם א' צדיקים וב' וידועים לשבטיכם היינו הגונים, אלא דהתם כבר אקשינן דישירים וצדיקים לאו חדא מילתא הוא ע"ש במה שכתבנו.

עוד פרש"י וז"ל חכמים כסופים עכ"ל, ולכאורה הפי' ביישנים, ואף דארז"ל (יבמות ע"ט א') דבישראל אית בהו ג' מדות גומלי חסדים ביישנים רחמנים מ"מ חיפש אחר אנשים שיהיה להם את המעלה הזאת באופן מיוחד יותר משאר בנ"א. (ושמעתי בשם זקניי הרה"צ ר' דוד צבי בהר"ר משה הי"ד זינגר זצ"ל (הי' צדיק גדול ונסתר) דזהו המכין מצעדי גב"ר שזה ר"ת גומלי חסדים ביישנים ורחמנים).

וכתב בשפ"ח אות א' וז"ל מלשון חמוד, כלו' שהעולם חומדין להם שאינם מגמגמים בלשונם וגם אינם מאריכין בדבריהם. ועוד י"ל כסופים מלשון בוש, כלומר שבושים ממעשיהם הרעים ואם הם רוצים לעשות איזה מעשה, מתחילה רואים מה הוא התכלית, כדי שלא יתביישו מאותו מעשה שיעשו, וזה נקרא חכם כו' עכ"ל. **והנה** למש"כ בפי' בתרא, ניחא מה דהקשינו דהרי כולם ביישנים, אלא דכאן הכונה שמתביישים ממעשים רעים.

ומש"כ בפי' קמא דזהו מלשון חימוד כו', יש להביא בכאן הא דאיתא דתנא דבי אליהו רבה (פי"ח) פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום,

ומצאני אדם אחד ואמר לי, רבי, מפני מה בעלי בתים של ישראל נעצרים על בנים מהיות להם בנים, אמרתי לו בני, מפני שהקב"ה אוהב אותם אהבה גמורה ושמח בהם, לפיכך מצרפם, כדי שירבו רחמים על בנים. ואמר לי רבי, לא כן הוא, אלא מפני שיש להם טינה בלבבם ונושאים הרבה נשים שלא לשם פריה ורביה. ואמרתי לו בני, הרבה בעלי בתים יש לנו "וחמודים" הם ואין להם אלא אשה אחת, ואעפ"כ הן נעצרים על בנים מהיות להם בנים כו'.

ועיין בפ' שי למורא שכתב עלה וז"ל, וחמודים הם, חביבין ונחמדים במעשיהם הטובים (ישועות יעקב). ועיין בפ' רס"ג (דניאל ט' כ"ג) שכל הצדיקים נקראו חמודים, ובפ' תולדות (כ"ז ט"ו) פרש"י ע"פ ת"א החמודות הנקיות, עכ"ל שם.

עוד פרש"י וז"ל וידועים לשבטיכם שהם ניכרים לכם כו' עכ"ל (הבאנו הלשון לעיל ד"ה א' י"ג), ויל"ה שהרי באותו ענין מצינו שמשה ראה ברוה"ק כדכתיב (יתרו י"ח כ"א) ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל וגו' ופרש"י וז"ל ואתה תחזה ברוה"ק שעליך עכ"ל, ומאי שנא דהכא לא חזה ברוה"ק שעליו, וביותר קשה להרמב"ן והמלבי"ם דפרשה זו היא גופא הפ' ביתרו, דלמה הוצרך שימנו הם, והרי מב' בפ' יתרו שבחר משה עצמו לפי רוח"ק שעליו, ועיין שפ"ח אות ג' בשם הגור אריה ועיין מלבי"ם סוף מקרא י"ג.

א' י"ד. ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות. פרש"י וז"ל לעשות אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה עכ"ל, יתכן הכונה שאמר להם כך, שאילו הייתי מתעצל אז הייתם אומרים עשה מהרה, אבל אין הכונה שבאמת התעצל, וכמו שמצינו (מטות ל"א ג') דכתיב וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין ופרש"י וז"ל וידבר משה אע"פ ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר עכ"ל, והיינו ענין של זריזות, וכן מצינו להלן (ואתחנן ד' מ"א) דכתיב אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש ופרש"י וז"ל אז יבדיל כו' אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה עכ"ל, ועיין עוד (שמו"ר י"א א') דמשה רבינו זריז היה במלאכת המשכן ובמכות לפני פרעה יעו"ש, מיהו מצינו בחז"ל גבי משה רבינו שבאמת נתעצל כדכתיב (שמות ד' כ"ד) ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו ופרש"י וז"ל ויבקש המיתו למשה לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל

שנתרשל נענש עונש מיתה כו' עכ"ל, (ועיין תשובות הגר"ח ח"ב שמות שם) וכן כתיב (בשלח י"ז י"ב) וידי משה כבדים וגו' ופרש"י וז"ל וידי משה כבדים בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו עכ"ל.

א' ט"ז. ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובן גרו. פרש"י וז"ל ואצוה את שפטיכם אמרתי להם הווי מתונים בדין אם בא דין לפניך פעם אחת ושתיים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו עכ"ל, ולפי"ז לכאורה הא דתנן (אבות פ"א) הווי מתונים בדין, ה"ז מ"ע דאורייתא. ואף דברמב"ם לא מנה זה בפרטות מ"מ צ"ל דזה כלול במצוה דבצדק תשפוט עמיתך, ועי' בס' המצות להרמב"ם מ"ע קע"ז.

א' י"ז. לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתי. פרש"י וז"ל כקטן כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לא תסלקו לאחרונה כו' עכ"ל, וכעין זה מצינו עוד (כתובות ק"ה ב') רב ענן אייתי כו' עד סוף העובדא יעו"ש, ועיין עוד אדר"נ פ"י אות ב'. (ועיין רמב"ם מל"ת רע"ו).

עוד פרש"י וז"ל כי המשפט לאלקים הוא מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט עכ"ל, וכעין זה מצינו עוד דכתיב (תהלים ל"ז כ"א) לזה רשע ולא יושלם וצדיק חונן ונותן ופרש"י וז"ל לזה כו' הקב"ה שהוא צדיקו של עולם חונן משלו ונותן לזה שהלוח מה שגוזל ממנו עכ"ל, ובדרך אחר יתכן לפרש שם עוד, דלרשע הקב"ה לא חונן ונותן לשלם חובו אבל לצדיק הקב"ה חונן ונותן לשלם חובו (ועי' בפ' בפירושינו על התהלים). **והנה** בפשוטו כונת רש"י לפרש, שהקב"ה נעשה כביכול הבע"ד שהתחייב לשלם לו, אבל יתכן דכונת רש"י לפרש כך, דנמצא שהטית עלי המשפט היינו שהקב"ה נעשה הדיין, וזהו כי המשפט לאלקים הוא, שאם בבי"ד של מטה לא ידונו כדין אז הקב"ה ידין, כי אם אין דין למטה יש דין למעלה. (אלא דלשון רש"י אתה מזקיני להחזיר לו לא משמע כן, אבל עצם הפי' יתכן להיות).

קצת יש לדקדק דהכא כתב רש"י תקרבון אלי ולא כתב ג"כ ושמעתיו, וכן בפ' פנחס (כ"ז ה') כ' וז"ל ויקרב משה את משפטן כו' וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי עכ"ל, ולא כ' ג"כ ושמעתיו, ולכאורה מבואר דס"ל לרש"י דלא נפרע על תיבת ושמעתיו אלא על שאמר תקרבון אלי והבן, ויל"ע.

א' כ"א. ראה נתן ה' אלקיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר ה' אלקי אבתיך לך אל תירא ואל תחת. מקרא זה, זה מדברי משה על מה שנצטוו לומר לישראל ושם כתיב (מקרא ח') ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם, וצ"ב ההפרש, א', דאילו הקב"ה אמר בלשון רבים, ומשה אמר בלשון יחיד, ב', דאילו הקב"ה אמר "באו" ורשו, ומשה אמר שהקב"ה אמר "עלה" רש, ג', דאילו הקב"ה אמר אשר נשבע ה' לאבותיכם וגו', ומשה אמר כאשר דבר ה' אלקי אבתיך לך, ד', דמשה רבינו הוסיף "אל תירא ואל תחת" שהרי זה לא נ' שם, ועיין תרגום יונתן ב"ע דמתרגם המקרא בלשון רבים ולא כמו שנ' בל' יחיד, וע"ש בפ' יונתן.

א' כ"ב. ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן. יל"ה דכיון שהוכיחן משה כאן בפירוט על חטא המרגלים, א"כ למה הוכיחן ע"ז ברמז כדלעיל מקרא א' דכתיב בין פארן ופרש"י על מה שעשו במדבר פארן ע"י המרגלים יעו"ש, וממה נפשך שיוכיחן רק פעם אחת, ועמש"כ בזה לעיל מקרא א' ד"ה הנה מתיבת כו' והבן. ועיין עוד שפ"ח בשם הגור אריה אות ב' (בחומש המאור).

א' כ"ג. וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. פרש"י וז"ל וייטב הדבר בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות כו' עכ"ל, קצת ק' דהא בפ' שלח (ג' י"ג) כתיב וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה' כלם אנשים ראשי בני ישראל המה ופרש"י וז"ל ע"פ ה' ברשותו שלא עכב על ידו עכ"ל, ועמש"כ פ' שלח י"ג ב' ד"ה עוד כו', ושם י"ג ג', ושם י"ג ט"ז ד"ה ועוד יל"ה דהנה אמרי' סוטה כו', ודוק.

ומש"כ רש"י ואם בעיני משה היה טוב כו', אולי י"ל עוד, דמ"מ כיון דבעיני המקום לא היה טוב לכן משה אמרה בתוכחות, ויש לדחותה משום דתוכחה זו שמשה רבינו היה לו טוב בזה א"כ בדין הוא שאחר היה צריך להוכיח על זאת, מיהו כ"ז אם נימא דלמשה רבינו היה טוב בזה, אבל כבר פירש"י הכא מעתה אף אני כו' ומבואר שלא היה טוב למשה בזה, וא"כ לכן רש"י לא הוצרך להגיע לתי' שכתבנו, משום דאף למשה רבינו לא ה' טוב ולא רק בעיני המקום, והבן. **ובעצם** הדבר יל"ה שהרי את דברי התוכחות הקב"ה אמר למשה מה לומר כמבואר לעיל מקרא ג' ומה שייך להקשות למה אמרה בתוכחות.

א' כ"ה. ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו וישבו אתנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלקינו נתן לנו. פרש"י וז"ל ויאמרו טובה הארץ מי הם שאמרו טובה יהושע וכלב עכ"ל, הנה מפרש"י קצת מבואר דהכתוב מתחלק לב' ענינים, הא', ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו וישבו אתנו דבר וזה קאי על המרגלים, והב', ויאמרו טובה הארץ וגו' וזה קאי על יהושע וכלב, והטעם לומר כן, משום דכלב ויהושע לא נטלו עמם מפרי הארץ כדפרש"י פ' שלח.

מיהו מטעמי המקרא מבואר קצת באופן אחר, כיון שהאתנחתא היא בתיבת אלינו, וא"כ וישבו אתנו דבר ויאמרו טובה הארץ מאד זהו ענין אחד, וקאי על יהושע וכלב, ונמצא דתיבות וישבו אתנו דבר או שזה קאי על המרגלים וכדמשמע בפרש"י, או שזה קאי על יהושע וכלב כדמשמע לפי המבואר מטעמי המקרא.

והטעם לפי רש"י דוישבו אתנו דבר קאי על המרגלים ולא על כלב ויהושע, דאם נימא דזה קאי על כלב ויהושע, יקשה הכפילות דלכאורה או דהו"ל רק וישבו אותנו דבר או דהו"ל רק ויאמרו טובה הארץ וגו', ולכן פרש"י דוישבו אתנו דבר קאי על המרגלים ולא על יהושע וכלב. והטעם לפי טעמי המקרא, דוישבו אתנו דבר קאי על המרגלים, והיינו דויאמרו טובה הארץ וגו', קאי ג"כ על המרגלים, משום שגם המרגלים אמרו טובה, עיין שפ"ח בשם הרא"ם.

ועיין לעיל (מקרא כ"ב) דכתיב וישבו אתנו דבר, דבפשוטו אמרו לפני משה שישלחו אנשים והם המרגלים ויאמרו מה ראו בא"י, ולפי"ז ה"ז קאי על המרגלים ולא קאי רק על יהושע וכלב, וזהו כמבואר ברש"י הכא. וערש"י שם וישבו אתנו דבר באיזה לשון מדברים עכ"ל.

שוב נמצא בספרי דאיתא הכי, וישיבו אתנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר ה"א נותן לנו וכי לטובתה אמרו והלא לא אמרו אלא לרעתה, מי אמרו טובתה יהושע וכלב ואעפ"כ ולא אביתם לעלות ותמרו את פי ה' אלקיכם ע"כ, ואם נימא דמקורו של רש"י הוא מהספרי א"כ נמצינו דאף לפי רש"י וישיבו אותנו דבר קאי על יהושע וכלב, שהרי הספרי אמר גם וישיבו אותנו דבר ולא רק ויאמרו טובה הארץ, והבן. ויש להוסיף עוד, דלא שייך לומר שהמרגלים אמרו "אשר ה"א נתן לנו" בעוד שהם מתווכחים לומר שה' לא יכול ליתן הארץ חלילה, וא"כ על כרחך דויאמרו טובה הארץ קאי על יהושע וכלב.

עוד יל"ה מהו ויקחו "בידם", דהא פשיטא שלקחו בידם ומה הוצרך הכתוב לפרט זה, וי"ל דבגנות המרגלים קאמר דאע"פ שהיו פירות משובחים גדולים וכבדים (עי' תוס' שנאץ סוטה ל"ה א'), ועמש"כ בזה ס"פ שלח) אפי"ה נטלו כדי לגנות את א"י כדפירש"י עה"פ וזה פריה בפ' שלח, דבשלמא אם היו מתאמצים להביא הפירות כדי לשבח את א"י ניחא דשוה גודל המאמץ שלקחו בידם, אבל עתה שלקחו בידם כאלו פירות רק כדי לגנות את א"י ה"ז גנות גדולה להם, ולכן הדגיש הכתוב ויקחו בידם וגו', שכ"ז היה לגנות את א"י. **ומ"מ** עדיין צ"ב מה בא הכתוב לאפוקי במה דאמר בידם, ובספרי איתא, ויקחו בידם מפרי הארץ א"ר שמעון עלובים בני אדם שכך נטלו בידם כאדם שנוטל באיסר תאנים באיסר ענבים כך נטלו בידם ע"כ, ואולי הפי' הוא, עלובים בנ"א שכך נטלו בידם הפירות מהעצים שלא כדרך כמבו' בשביעית (פ"ח מ"ו) תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה אותם בחרבה, והנה תנן במעשרות (פ"ב מ"ה) ר' יהודה אומר אוכל אחת אחת פטור כו' אמר רבי יהודה מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים והיו תאנים נמכרות משלש ומארבע באיסר ולא הופרש ממנה תרומה ומעשר מעולם, ולפי"ז מה דאמר כאדם שנוטל באיסר היינו באופן עראי.

א' ל"ו. **זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו יען אשר מלא אחרי ה'.** ולהלן (מקרא ל"ז) כתיב, גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם, ולהלן מיניה (מקרא ל"ח) כתיב, יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל, ויל"ה דהא הטעם שמשם רבינו לא בא לא"י הוא משום מי מריבה וא"כ מה ענין זה דמקרא ל"ז נכנס כאן בין כלב

ליהושע, וי"ל דזהו משום דגבי יהושע כתיב כי הוא ינחלנה את ישראל, והיינו דלמה שיהושע ינחלנה את ישראל והרי משה רבינו עודנו חי ושמא נכנס ג"כ לא"י, ולכן הקדים הכתוב במקרא ל"ז דהקב"ה אמר למשה גם אתה לא תבא שם. **ועיין** מלבי"ם (הכא פ' דברים ל"ו - ל"ח) דבאמת עיקר הגזירה שלא יכנס לא"י היה משום חטא המרגלים אלא שהיה גז"ד בלא שבועה ואם היה מתקדש שם ה' במי מריבה ה' אפשרות שתבטל הגזירה יעו"ש. ועי' באוה"ח הק' להלן מקרא ל"ז. ומה דכתיב אצל יהושע אשר יבא שמה והיינו בכל א"י לא קאי על הנחלה ומשא"כ מה דכתיב אצל כלב קאי על הנחלה כמבו' ברש"י הכא מקרא ל"ו וכן פירש"י בפ' שלח, ובזה ניחא למה לא נכתבו יחד יהושע וכלב באותו המקרא. ומה שכתוב רק אצל כלב גבי הנחלה ולו אתן וגו' אשר דרך בה וגו' והיינו שקיבל שכר מיוחד מכל המרגלים ה"ז משום דרק הוא הלך להתפלל שלא יהא ניסת עם חבריו כמבו' בפ' שלח י"ג כ"ב. (ויהושע כבר בירכו משה כמבו' שם).

א' ל"ח. **יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל.** הנה מכאן מבואר דבחטא המרגלים כבר אמר ה' למשה על יהושע שיהיה יהושע הממשיך שלו בהנהגת ישראל. וצ"ב א"כ מה ביקש משה (פנחס כ"ז ט"ז) שבניו ירשוהו (ועמש"כ שם), ושמא י"ל דחשב משה דנחיה נמי שידע שיהושע יחלק הנחלה מ"מ דלמא כ"ז רק רק לענין הנחלה (ערש"י להלן שופטים ט"ז כ' ד"ה למען), אבל לענין הנהגת ישראל אולי בניו יהיו המנהיגים. ועיין להלן ג' כ"א - כ"ח דמבואר שם דאחר מלחמת סיחון ועוג ג"כ ידע שיהושע הממשיך יעו"ש. ועיין בספרנו תשובות הגר"ח עמ' כ"ב תשובה נ"ו. ויש מי שרוצה ליישב דבפשוטו אף שמקרא זה נכתב כאן מ"מ נאמר בשעת מי מריבה.

א' ל"ט. **וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה ולהם אתננה והם ירשוהו.** יש לדקדק דהכא כתיב וטפכם וגו' ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע וגו', ואילו בפ' שלח (י"ד ל"א) כתיב וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה וגו' ולא כתיב שם גם ובניכם אשר וגו'.

א' מ"ד. **ויצא האמורי הישב בהר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם כאשר**

אבות פ"ד מ"כ ופ"ו מ"ט יעו"ש). ועיין להלן פ' שופטים כ' י' ובמלבי"ם שם.

ג' ב'. ויאמר ה' אלי אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון. פרש"י וז"ל אל תירא אותו ובסיחון לא הוצרך לומר אך תירא אותו אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנאמר ויבא הפליט הוא עוג עכ"ל, ושם אפסר לפרש עוד, דהא לעיל פ"ב מקרא ל"א כתיב ויאמר ה' אלי ראה החלתי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש לרשת את ארצו ופרש"י וז"ל החלתי תת לפניך כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו עכ"ל, ואולי כיון דגבי עוג מלך הבשן לא כתיב כך, אפשר דבאמת אצל עוג לא היה כך ששר של עוג נכפה ג"כ, ועל כן משה נתיירא, דמאי שנא עוג מסיחון ולכן חשש, ועז"ז הקב"ה ענהו, אל תירא אתו, (עיין במסילת ישרים סוף פכ"ד ודוק) רק דצ"ב באמת מאי שנא עוג מסיחון, ואולי החילוק שהרי סיחון היה מלחמה ראשונה ועוג היה מלחמה שניה, וכיון שכן, בסיחון הקב"ה הראה למשה איך שכופה שר שלהם, אבל בעוג שזה כבר מלחמה שניה שמשו רבינו נלחם כבר פחות פחד (באופן יחסי) ולכן בעוג לא הראו לו כפיית שר שלהם רק נאמר לו אל תירא אתו מבלי שיראה איך שכופים שר של עוג. ויתכן דבאמת כן היה שהקב"ה כפה שר של עוג ג"כ, אלא שהקב"ה לא אמר זה למשה, משום דכיון שהקב"ה אומר לו שיתן את עוג בידו א"כ ודאי שלמעלה הקב"ה כופה שר שלהם, ופשוט זה אצל משה, אלא שנתירא כנ"ל כדפרש"י. וכל זה דוקא אם הכונה שבסיחון הקב"ה "אמר" למשה שכופה שר שלהם, אבל אם הכונה שבסיחון הקב"ה "הראה" למשה שכופה שר שלהם, א"כ "א"א לומר שבעוג הקב"ה כן הראה למשה שכופה שר שלהם, משום שלא כתוב שהקב"ה הראה לו כן, וא"כ נמצא שבסיחון הקב"ה הראה למשה שכופה שר שלהם ובעוג הקב"ה לא הראה למשה שכופה שר שלהם, וא"כ הדרא ק' לדוכתא מאי קשה לרש"י מה פחד משה, דהא ודאי היה לו פחד דמאי שנא עוג מסיחון שבעוג הקב"ה לא הראה לו ובסיחון הקב"ה כן הראה לו, ולמה לא פרש"י כהתי' שכתבנו לכאורה.

ואולי י"ל עוד, דמה דכתיב ועשית לו כאשר עשית לסיחון וגו' היינו כאשר כפית ודרכת על צוארו של שר סיחון מלך האמורי כמו"כ תכוף

תעשינה הדברים ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה. פרש"י וז"ל כאשר תעשינה הדברים מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים בהם מיד מתים עכ"ל, יל"ה מה הנפק"מ אם האמורי מתו או לא, דסוף סוף הרי רצתה התורה לספר הדבר שישראל הוכו, וי"ל דהתורה השמיענו בזה שאף שישראל הוצרכו לקבל עונש מ"מ השליח שמכה את ישראל מיד מת, אך לדברינו יקשה דא"כ הו"ל כאשר נעשה לדבורים, ועיין חזקוני. ולדברינו ניהא.

ב' י"ב. ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן ה' להם. הכא לא כתיב וישבו תחתם "עד היום הזה", כמו שכתוב להלן מקרא כ"ב יעו"ש. וצ"ב.

ב' י"ד. והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד עברנו את נחל שלשים ושמנה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע ה' להם. עיין רש"י לעיל (א' מ"ו) דכתב הפירוט של הל"ח שנה, ועיין שפ"ח אות ד' שם.

ב' כ"ב. כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד את החרי וישבו תחתם עד היום הזה. יש לדקדק דהכא לא הזכיר הכתוב כאשר עשה ישראל וגו', כמו שכתוב לעיל מקרא י"ב יעו"ש.

ב' כ"ו. ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר. הנה אע"פ שה' אמר למשה שיתן את סיחון בידו אפ"ה הקדים לו שלום וכדפרש"י בפ' חוקת כ"א כ"ב יעו"ש וטעם הדבר פרש"י הכא וז"ל ממדבר קדמות אע"פ שלא צוני המקום לקרוא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואעפ"כ פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום עכ"ל, ובזה קצת ניהא בהא דאמרי' (ברכות י"ז א') על ריב"ז שהקדים שלום לכל אדם אפילו לנכרי שבשוק, והיינו אף דלא בטוח שהנכרי היה מקבל מצד שהוא נכרי (ועמש"כ בזה בס' אבני אהרן עמ"ס

ותדרוך על צואר של עוג. ושוב העירוני לומר,
דאף עוג הוי אמורי (כמבו' בכ"מ ולהלן ג' ח')
וא"כ בכלל כפיית סיחון היה עוג אך לכאו' זה אינו
דא"כ למה פחד משה והרי כבר כפה שר סיחון
ועל כרחק כמ"ש לעיל וכנ"ל.

ג' ח'. ונקח בעת ההיא את הארץ
מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מנחל
ארנן עד הר חרמון. פרש"י וז"ל מיד מרשות
עכ"ל, וכן פירש"י מטות ל"א ו' ד"ה בידו יעו"ש,
(וכ"ה בסנהדרין פי"א מ"א ברע"ב ד"ה עד
יעו"ש) ואולי זהו דכתיב לעיל מקרא ב' כי בידך
נתתי אתו והיינו ברשותך, וכן אולי זהו דכתיב

להלן מיניה (מקרא ג') ויתן ה' אלקינו בידינו וגו'
היינו ברשותינו, אך א"כ צ"ב למה פרש"י לא
פירש כן כבר הכא מקראות ב' ג' ולמה פירש כן
רק הכא מקרא ח'. ובאמת יש לדחות דברינו
מעיקרא משום דבאמת בתרגום יונתן ב"ע לעיל
ב' ג' תרגם בידך בינא ומשא"כ הכא מקרא ח'
תרגם מן רשות, והרי זה מעיד דמה שלא פירש"י
לעיל ב' ג' ברשותך ברשותינו הוא בדוקא, ולא
כמו שכתבנו אנו, והרי זה גם סיעתא למה דפירש
האזה"ח הק' לעיל ג' דבידינו הוא פשוטו
כמשאז"ל (ברכות נ"ד ב') דמשה רבינו הרגו את
עוג בידו. יעו"ש.

**בברכה מרובה,
אהרן בהגאון הגדול רבי יעקב הלוי גרנדש שליט"א**